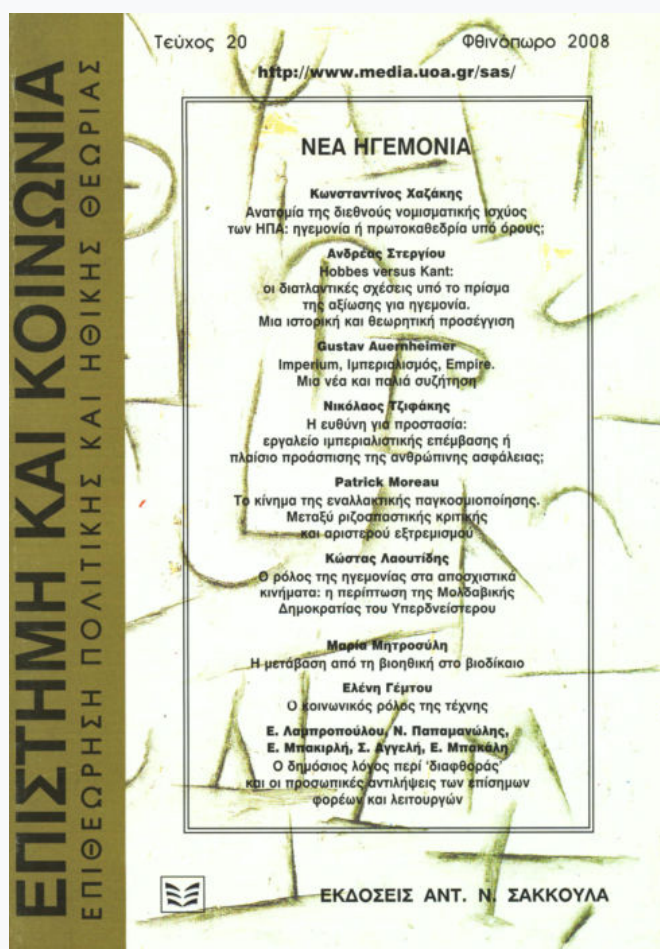

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 20 (2008)

Νέα ηγεμονία

Ο ρόλος της ηγεμονίας στα αποσχιστικό κινήματα: η περίπτωση της Μολδαβικής Δημοκρατίας του υπερδνείστερου

Κώστας Λαουτίδης

doi: [10.12681/sas.523](https://doi.org/10.12681/sas.523)

Copyright © 2015

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λαουτίδης Κ. (2015). Ο ρόλος της ηγεμονίας στα αποσχιστικό κινήματα: η περίπτωση της Μολδαβικής Δημοκρατίας του υπερδνείστερου. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 20, 143–169.
<https://doi.org/10.12681/sas.523>

Ο ρόλος της ηγεμονίας στα αποσχιστικά κινήματα: η περίπτωση της Μολδαβικής Δημοκρατίας του Υπερδνειέστρου¹

Κώστας Λαουτίδης*

*Η Μολδαβία ήταν αυτή που ήθελε να μας καταπνίξει
και να μας καταπιέσει.
Θέλουμε ο λαός μας και η γνώμη του να είναι σεβαστοί.²*

Σκοπός του άρθρου είναι να ερευνήσει το αποσχιστικό φαινόμενο από το πρίσμα της έννοιας της ηγεμονίας. Με αφετηρία την προσέγγιση του κριτικού ρεαλισμού, υποστηρίζεται ότι η ηγεμονία ενέχει διυποκειμενικά και δομικά χαρακτηριστικά. Ο διυποκειμενικός χαρακτήρας της δίνει έμφαση στη σχέση μεταξύ κοινωνικών ομάδων και στον τρόπο που η ηγεμονική πρακτική οργανώνει τους κοινωνικούς δρώντες σε πολιτικά προγράμματα με σκοπό την εξασφάλιση συναίνεσης για συγκεκριμένες ιδέες και συμφέροντα που εξυπηρετούν τις ελίτ. Ο δομικός χαρακτήρας της ηγεμονίας αποτυπώνεται στην προσπάθεια της ηγεμονικής πρακτικής να αναπαράγει το υφιστάμενο σύνολο κοινωνικών αξιών και συνθηκών που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ κοινωνικών δρώντων σε διεθνές και εσωτερικό επίπεδο. Ακολουθώντας, στο διυποκειμενικό πεδίο η απόσχιση αποτελεί ηγεμονική πρακτική αφού προσδιορίζει και οργανώνει τις κοινωνικές ομάδες προς μία επιλογή που ικανοποιεί τα συμφέροντα των ελίτ στην υπό απόσχιση περιοχή. Στο δομικό πεδίο το αποσχιστικό φαινόμενο μπορεί να ιδωθεί ως ηγεμονική πρακτική η οποία αναπαράγει το υφιστάμενο διεθνές δομικό υπόβαθρο που συνδέει την πολιτική οργάνωση στο κρατικό επίπεδο με την έννοια της εθνότητας. Η συζήτηση εστιάζεται στον αποσχιστικό αγώνα της Υπερδνειστερίας στη Μολδαβία με στόχο την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τη χρηστικότητα της ηγεμονίας στην ανάλυση του αποσχιστικού φαινομένου αλλά, επίσης, με στόχο την αξιολόγηση της διένευσης υπ' αυτή την οπτική.

* Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων του Πανεπιστημίου Wales-Aberystwyth.

Εισαγωγή

Το αποσχιστικό φαινόμενο αποτελεί μία από τις σημαντικότερες πηγές σύγκρουσης στην παγκόσμια πολιτική. Η περίοδος που ακολούθησε τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου έφερε στο προσκήνιο των διεθνών σχέσεων έναν μεγάλο αριθμό αποσχιστικών διενέξεων οι οποίες λειτουργούσαν στο περιθώριο της ψυχροπολεμικής σύγκρουσης. Από τις επιμέρους συγκρούσεις στη Γιουγκοσλαβία και τη Σοβιετική Ένωση έως τη δημιουργία της Κουρδικής Αυτόνομης Περιοχής και την ανεξαρτητοποίηση της Ερυθραίας και του Ανατολικού Τιμόρ το ενδιαφέρον για την επιστημονική μελέτη του αποσχιστικού φαινομένου αυξήθηκε εν μέρει από την ανάγκη εξεύρεσης λύσεων που θα οδηγούσαν στον περιορισμό ή και την οριστική παύση της χρήσης βίας. Η προσπάθεια της επιστημονικής αναζήτησης έχει δύο κύριες κατευθύνσεις: η πρώτη εστιάζει στα αίτια που οδηγούν στο αίτημα της απόσχισης ενώ η δεύτερη ασχολείται με την ηθική/κανονιστική διάσταση του προβλήματος δεδομένου ότι κάθε αίτημα για αυτοδιάθεση ενέχει και μία επίκληση στην έννοια του δικαίου (για μια επισκόπηση, βλ. ενδεικτικά Pavković & Radan 2007, Laoutides 2008a).

Η παρούσα μελέτη προσεγγίζει το φαινόμενο της απόσχισης από την οπτική της έννοιας της ηγεμονίας η οποία, αν και έχει χρησιμοποιηθεί ως ερμηνευτικό εργαλείο στη θεωρία διεθνών σχέσεων, σπάνια συναντάται στη μελέτη του αποσχιστικού φαινομένου (Iyob 1993). Πιο συγκεκριμένα, θα αναλυθεί ο ρόλος της απόσχισης σε δύο αλληλοσυμπληρούμενα πεδία πολιτικής δραστηριότητας -το διεθνές και το περιφερειακό/εσωτερικό- με στόχο τον προσδιορισμό καταρχάς των ηγεμονικών χαρακτηριστικών του φαινομένου. Η ανάλυση θα επεκταθεί και στην συζήτηση της Υπερδνειστερίας που αποτελεί μια ιδιάζουσα αλλά και ενδιαφέρουσα περίπτωση ως προς τον τρόπο με τον οποίο αναπτύχθηκε η αποσχιστική δυναμική.

Η ηγεμονία στη θεωρία των διεθνών σχέσεων

Η ηγεμονία αποτελεί μια έννοια στην οποία έχουν αποδοθεί πολλαπλές σημασίες και περιεχόμενο. Στο πεδίο των διεθνών σχέσεων μπορούμε να αναγνωρίσουμε τουλάχιστον τρεις διαφορετικές ερμηνείες του όρου, ενώ τα τελευταία χρόνια αναπτύσσεται μια καινούργια προσέγγιση. Η πρώτη ερμηνεία προέρχεται από τις τάξεις του πολιτικού ρεαλισμού και ορίζει ως ηγεμονία τον τρόπο που μια μεγάλη δύναμη κυριαρχεί και ελέγχει άλλες

δυνάμεις στο διεθνές σύστημα μέσω της ισχύος που διαθέτει. Με άλλα λόγια, πρόκειται για μια σχέση εξαναγκασμού ανάμεσα σε κρατικές οντότητες η οποία αγνοεί τη συμβολή μη κρατικών δρώντων στο διεθνές γίγνεσθαι. Τη δεύτερη ερμηνεία της έννοιας της ηγεμονίας τη βρίσκουμε στη θεωρία της αλληλεξάρτησης των διεθνών δρώντων [interdependence theory] που διατυπώθηκε από τους R. Keohane & J. Nye (2000 και Keohane 1984). Σ' αυτό το πλαίσιο η διεθνής σταθερότητα, ιδιαίτερα στο πεδίο της διεθνούς οικονομίας, συνδέεται με την έννοια της ηγεμονίας και τη χρήση πολιτικο-στρατιωτικής ισχύος η οποία είναι απαραίτητη για τη διασφάλιση της τάξης.

Η τρίτη ερμηνεία υιοθετεί την γκραμσιανή προσέγγιση με έμφαση στον διυποκειμενισμό, την ιδεολογία και την ανθρωπίνη/πολιτική πράξη (Cox & Sinclair 1996, Gill 1993, Rupert 2000). Σ' αυτό το πλαίσιο η ηγεμονία ορίζεται ως

[...] ένα σύνολο αξιών και ερμηνειών³ για τη φύση της τάξης [πραγμάτων] που διαπνέει ολόκληρο το σύστημα των κρατικών και μη κρατικών οντοτήτων. Σε μία ηγεμονική τάξη [πραγμάτων] αυτές οι αξίες και οι ερμηνείες είναι σχετικά σταθερές και αναμφισβήτητες. Φαίνονται στους περισσότερους ως η φυσική τάξη [πραγμάτων] (Cox 1996: 151).

Ακολουθώς,

ηγεμονία στο διεθνές επίπεδο [...] είναι ένα σύμπλεγμα διεθνών κοινωνικών σχέσεων οι οποίες συνδέουν τις κοινωνικές ελίτ διαφορετικών χωρών. [...] Η παγκόσμια ηγεμονία μπορεί να περιγραφεί ως κοινωνική δομή, οικονομική δομή και πολιτική δομή, και δεν μπορεί απλώς να είναι μία από αυτές αλλά και οι τρεις [συνχρόνως]. Η παγκόσμια ηγεμονία εκφράζεται σε διεθνείς νόρμες, θεσμούς και μηχανισμούς που διατυπώνουν γενικούς κανόνες συμπεριφοράς για τα κράτη και για εκείνες τις δυνάμεις της κοινωνίας των πολιτών που δρουν πέρα από εθνικά σύνορα, κανόνες που υποστηρίζουν τις κυρίαρχες συνθήκες παραγωγής (Cox 1996: 137).

Σε αυτό το πλαίσιο ερμηνείας της παγκόσμιας πολιτικής οι ηγεμονικές ελίτ επιχειρούν να διασφαλίσουν την κυρίαρχη θέση τους αποσπώντας τη συναίνεση των κοινωνικών ομάδων που μειονεκτούν. Μέσω της ανάπτυξης και προβολής κοινών αξιών και κανόνων τα συμφέροντα των ελίτ εμφανίζονται ως συμφέροντα των μαζών οι οποίες συναινούν στη διατήρηση της υφιστάμενης τάξης πραγμάτων.

Τέλος, μια πρόσφατη προσπάθεια με αφετηρία τον κριτικό ρεαλισμό ερμηνεύει την ηγεμονία ως συνάμα διυποκειμενική και δομική κοινωνική πράξη (Joseph 2000, 2002, 2008).⁴ Η ηγεμονία δεν αφορά μόνο την υποκειμενική πράξη όπως, για παράδειγμα, τη σύναψη συμμαχιών και ζητήματα ηγεσίας και συναίνεσης, αλλά είναι συνδεδεμένη με την αναπαραγωγή των κοινωνικών δομών. Η διυποκειμενική ερμηνεία της ηγεμονίας που δίνει έμφαση στις σχέσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων αποκτά νόημα μόνο εάν προσδιορίσουμε το δομικό φόντο όπου αντικατοπτρίζονται τα βαθύτερα ζητήματα στα οποία οι κοινωνικές ομάδες επιχειρούν να απαντήσουν. Οι δομικές συνθήκες (δηλαδή το σύνολο των υφιστάμενων πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών σχέσεων) δίνουν νόημα στην ηγεμονική πράξη η οποία, ωστόσο, αναπτύσσει μια ίδια δυναμική που δεν μπορεί να αναχθεί κατά τρόπο μηχανιστικό στις υπάρχουσες δομές. Επομένως, είναι σημαντικό να αναγνωρίσουμε τις δύο διαφορετικές όψεις της ηγεμονίας: πρώτον, ως το σύνολο των κοινωνικών δομών που υποσυνείδητα αποτελούν το υπόβαθρο πάνω στο οποίο αναπτύσσονται οι σχέσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων και, δεύτερον, ως τη διυποκειμενική οργάνωση των πολιτικών δρώντων που εστιάζει σε συγκεκριμένα πολιτικά προγράμματα και πρακτικές με σκοπό την εξασφάλιση συναίνεσης για συγκεκριμένες ιδέες και συμφέροντα (Joseph 2008: 122). Αξίζει να σημειωθεί ο ιεραρχικός χαρακτήρας μεταξύ των δύο διαφορετικών όψεων της ηγεμονίας όπως αποτυπώνονται σ' αυτή την ερμηνευτική προσέγγιση. Αν και υπάρχει σαφής αναφορά στον αυτόνομο χαρακτήρα που αναπτύσσουν οι σχέσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων, αυτές δεν παύουν να λειτουργούν στο ευρύτερο πλαίσιο υφιστάμενων σχέσεων που αποτελούν την αφετηρία της κοινωνικοπολιτικής δράσης, αφού η ηγεμονία, στη δομική της μορφή, εξασφαλίζει κοινωνική συνοχή και αναπαραγωγή των δομών (Joseph 2002: 38). Επομένως, δίνεται έμμεσα μια οντολογική προτεραιότητα στον δομικό χαρακτήρα της ηγεμονίας χωρίς την οποία το όλο επιχείρημα θα κατέληγε στην αρχική νεο-γκραμσσιανή θέση που αμφιταλαντεύεται μεταξύ δομής και υποκειμενικής πράξης.

Ηγεμονία και απόσχιση

Ο πλουραλισμός στο εννοιολογικό περιεχόμενο της ηγεμονίας ως αναλυτικού εργαλείου στη θεωρία διεθνών σχέσεων οδηγεί στο ερώτημα αν το

φαινόμενο της απόσχισης θα μπορούσε να αποτελέσει πεδίο εφαρμογής για την έννοια της ηγεμονίας. Η ανάλυσή μας, δανειζόμενη στοιχεία από δύο προσεγγίσεις, τη νεο-γκραμισιανή και αυτή του επιστημονικού ρεαλισμού, υποστηρίζει ότι το φαινόμενο της απόσχισης παρουσιάζει ηγεμονικά χαρακτηριστικά σε δύο αλληλοσυμπληρούμενα επίπεδα: στο διεθνές και στο εσωτερικό. Στο διεθνές επίπεδο η αποσχιστική πράξη *per se* αποτελεί μια προσπάθεια διατήρησης των συνθηκών που διασφαλίζουν την αναπαραγωγή των υπαρχουσών δομών στη διεθνή κοινωνία. Στο εσωτερικό επίπεδο το πολιτικό πρόγραμμα των αποσχιστικών ελίτ σκοπεύει είτε στη διατήρηση της υπάρχουσας τάξης πραγμάτων και στη διασφάλιση των συμφερόντων τους από ανταγωνιστικές ελίτ, όπως στη περίπτωση της Υπερδνειστερίας που θα δούμε παρακάτω, είτε στην πρόκληση και ανατροπή του υφιστάμενου καθεστώτος προκειμένου οι ανερχόμενες ελίτ να διεκδικήσουν ρόλο και θέση σε μία νέα κοινωνική και πολιτική πραγματικότητα.

Η επιλογή της εθνικής αυτοδιάθεσης και απόσχισης –μία πολιτική που κατεξοχήν επηρεάζει το υφιστάμενο κράτος– περνά μέσα από την αναγνώριση της μειονότητας ως ανεξάρτητης πολιτικής οντότητας από τη διεθνή κοινότητα. Το αποσχιστικό κίνημα βασίζει την πολιτική του σε μια διεθνή δομή η οποία αποδέχεται τη σύνδεση μεταξύ έθνους και κράτους ως βασική παράμετρο της διεθνούς πολιτικής. Σε αυτό το σημείο αξίζει να αποσαφηνίσουμε το περιεχόμενο της διεθνούς δομής που επηρεάζει τη πολιτική πραγματικότητα σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η έννοια της κρατικής κυριαρχίας και η σχέση της με το έθνος ως τον συλλογικό της φορέα έχει μελετηθεί εκτεταμένα στη διεθνή βιβλιογραφία (ενδεικτικά: Krasner 1999, Philpott 2001, Tuck 1999). Συνοπτικά μπορούμε να πούμε ότι το μοντέλο διεθνούς πολιτικής που προοδευτικά διαμορφώθηκε από την Ειρήνη της Βεσφαλίας το 1648 και έπειτα χαρακτηρίστηκε από δύο σημαντικές παραμέτρους. Η πρώτη αφορά την καθιέρωση του εδαφικού κράτους [territorial state] ως του βασικού δρώντα στο διεθνές πεδίο ενώ η δεύτερη προσδιόρισε το έθνος ως τον φορέα της κρατικής κυριαρχίας. Ενδεχομένως η παραπάνω παρατήρηση να χρήζει περαιτέρω ανάλυσης αφού υπάρχουν σημαντικές διαφωνίες για τον βαθμό και το μέτρο που το (λεγόμενο) μοντέλο της Βεσφαλίας εφαρμόστηκε ή εξακολουθεί να ισχύει (Krasner 1999), όμως μια τέτοια συζήτηση θα μας έβθε εκτός των ορίων του παρόντος άρθρου. Αξίζει, ωστόσο, να επισημανθεί ότι πρόκειται

για μια μακροϊστορική διαδικασία την οποία δεν πρέπει να αντιμετωπίσουμε δογματικά αλλά ως ένα σημείο αναφοράς –ένα σύνολο ιδεών και πολιτικών που αποτυπώνεται στη διεθνή πολιτική πρακτική.

Η έννοια του εθνικού κράτους ως δομικής παραδοχής δεν έχει νομικό έρεισμα σε κανόνες του διεθνούς δικαίου, υπάρχει μόνο ως μία γενική πολιτική αρχή (εθνική αυτοδιάθεση) που έχει απήχηση στη διεθνή κοινότητα και βρίσκει θεωρητική θεμελίωση από συγγραφείς που υποστηρίζουν τη μοναδικότητα του έθνους ως κοινωνικής ομάδας με δυνατότητα δημιουργίας κράτους (βλ., ενδεικτικά, Miller 1995, 2000, Margalit & Raz 1990, Tamir 1993). Η ιδιαίτερη σημασία που προσδίδεται στο έθνος από τις διεθνείς δομικές συνθήκες οδηγεί κάθε κοινωνική ομάδα που επιδιώκει αναγνώριση της ύπαρξης της από τη διεθνή κοινότητα να αυτοπροσδιορίζεται ως έθνος. Ως αποτέλεσμα, ο εθνικισμός αποκτά ρόλο ρυθμιστή στον βαθμό και στο μέτρο που η εθνική υπόσταση μιας κοινότητας αποτελεί κρίσιμο παράγοντα στον δρόμο για διεθνή αναγνώριση.⁵ Κατά συνέπεια, το διεθνές δομικό υπόβαθρο επιδρά στην οργάνωση και εκτέλεση του αποσχιστικού αγώνα. Ανεξάρτητα από το εάν τα αίτια της διένεξης είναι εθνοτικά ή όχι, η ύπαρξη συγκεκριμένων διεθνών δομών προσδιορίζει σε μεγάλο βαθμό τον χαρακτήρα της σύγκρουσης. Αυτό το συμπέρασμα ενισχύεται από την περιπτωσιολογική μελέτη της Υπερδνειστερίας όπου, όπως θα δούμε παρακάτω, παρά το γεγονός ότι η αποσχισθείσα περιοχή έχει έναν πολυεθνικό πληθυσμό χωρίς την ύπαρξη κυρίαρχης εθνότητας, η συστηματική πολιτική διαμόρφωσης ξεχωριστής εθνικής ταυτότητας από τις κυρίαρχες ελίτ έχει οδηγήσει στη δημιουργία νέας εθνικής συνείδησης στις νεότερες γενιές.

Η τελευταία παρατήρηση μας οδηγεί στο εσωτερικό επίπεδο όπου, σε αντίθεση με τον έμμεσο χαρακτήρα της ηγεμονικής τάσης στο διεθνές περιβάλλον, ο ηγεμονισμός των αποσχιστικών ελίτ παρουσιάζεται με πιο άμεσο τρόπο. Η έμφαση δίνεται στη διυποκειμενική πολιτική πράξη, όπως εκφράζεται μέσα από την ιδεολογία και το σύνολο των πολιτικών που εφαρμόζονται προκειμένου να υλοποιηθεί ο μακροπολιτικός στόχος της αναγνώρισης. Οι σχέσεις μεταξύ κοινωνικών ομάδων στο εσωτερικό της υπό απόσχιση περιοχής καθορίζονται από την προσπάθεια οικοδόμησης μιας τάξης πραγμάτων η οποία ακολουθεί στρατηγικές αποκλεισμού ή αφομοίωσης των εθνοτικών ομάδων που θα μπορούσαν να υπονομεύσουν το επιχείρημα

της δημιουργίας μιας νέας συλλογικής ταυτότητας. Μέσα από μεθόδους συναίνεσης ή και καταπίεσης επιχειρείται η εδραίωση της νέας ταυτότητας ως σημείο αναφοράς της ανερχόμενης πολιτικής κοινότητας η οποία νομιμοποιεί τις αξίες και τα συμφέροντα της ηγετικής ελίτ. Η διαδικασία αυτή βρίσκεται σε αρμονία με τη διεθνή διάσταση αφού προσδιορίζεται σε μεγάλο βαθμό από τις διεθνείς δομικές συνθήκες.

Οι παραπάνω γενικές παρατηρήσεις αναφορικά με τη σχέση απόσχισης και ηγεμονίας αποκτούν σαφέστερο περιεχόμενο στο πλαίσιο της ανάλυσης μιας συγκεκριμένης περίπτωσης [case study]. Ως τέτοια περίπτωση θα χρησιμοποιήσουμε τη Μολδαβική Δημοκρατία του Υπερδνειστερου ή Υπερδνειστερία η οποία αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα αποσχιστικής διένεξης με μία όμως ιδιαιτερότητα στον ρόλο που διαδραμάτισε ο εθνοτικός παράγοντας όχι μόνο κατά την περίοδο της κλιμάκωσης αλλά και στην περίοδο που την ακολούθησε. Όπως θα δούμε και ακολούθως, η Υπερδνειστερία δεν αποτελεί κλασική περίπτωση αποσχιστικής διένεξης με μία κυρίαρχη εθνότητα να διεκδικεί τη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους αλλά είναι μάλλον μια πολιτικοϊδεολογική διένεξη στην οποία ο εθνοτικός παράγοντας έχει δευτερεύουσα σημασία ως προς τα αίτια της κρίσης. Ωστόσο, ο τρόπος με τον οποίο οι ελίτ της Υπερδνειστερίας χρησιμοποίησαν το εθνοτικό στοιχείο προκειμένου να αναπτύξουν μια πειστική επιχειρηματολογία παρέχει ορισμένα συμπεράσματα για τη πολιτική σημασία που αποδίδεται στο εθνοτικό στοιχείο στις αποσχιστικές διενέξεις. Ακολουθεί μια σύντομη ιστορική αναφορά της διένεξης η οποία θέτει το ιστορικό, πολιτικό και κοινωνικό πλαίσιο μέσα στο οποίο έλαβε χώρα η κλιμάκωση του 1990-1992.

Το ιστορικό της διένεξης

Η Μολδαβία έχει μακρά ιστορία διενέξεων αφού αποτελούσε το μήλον της έριδος μεταξύ της Ρωσίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας από το τέλος του 15ου αιώνα. Η Συμφωνία Ειρήνης του Βουκουρεστίου, το 1812, οδήγησε στην προσαρτήση της Βεσσαραβίας στη Ρωσία.⁶ Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της Ρωσικής Επανάστασης η Βεσσαραβία ενώθηκε με τη Ρουμανία, γεγονός που δεν έγινε ποτέ αποδεκτό από το Κρεμλίνο του οποίου το ενδιαφέρον για την περιοχή έμεινε αμείωτο. Το 1924, η υπό ρωσική κυριαρχία ανατολική πλευρά του ποταμού Δνείστερου ανακηρύχθηκε σε Μολ-

δαβική Αυτόνομη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία. Η κίνηση αυτή αποσκοπούσε στη δημιουργία ενός προγεφυρώματος για τη μελλοντική επαναπροσάρτηση της Βεσσαραβίας (King 1998: 60).

Η επιδίωξη της συγκεκριμένης πολιτικής από τη Σοβιετική Ένωση επιβεβαιώνεται και από άλλους δύο παράγοντες. Ο πρώτος είναι η δημιουργία του όρου 'μολδαβικός' [Moldavian] με απώτερο στόχο την ανάπτυξη του εθνικού μύθου περί υπέρξεως μολδαβικής ταυτότητας διαφορετικής από τη ρουμανική (Van Meurs 1998). Από αυτή τη χρονική στιγμή αποδίδεται μια νέα εθνική ονομασία στους κατοίκους της ανατολικής πλευράς του Δνείστερου γεγονός που αργότερα θα αποκτήσει κυρίαρχη θέση στην αποσχιστική ρητορική. Ο δεύτερος παράγοντας που καταδεικνύει τη σοβιετική πολιτική αμφισβήτησης της ρουμανικής κυριαρχίας στη Βεσσαραβία ήταν η ανακήρυξη της πόλης Κισινάου [Chișinău], η οποία βρισκόταν σε ρουμανικό έδαφος δυτικά του Δνείστερου, ως συμβολικής πρωτεύουσας της Μολδαβικής Αυτόνομης Σοβιετικής Σοσιαλιστικής Δημοκρατίας (Kolsto et al. 1993: 978).

Το 1940, το Σύμφωνο Μολότωφ-Ρίμπεντροπ επέτρεψε την προσάρτηση της Βεσσαραβίας στη Σοβιετική Ένωση και τον Αύγουστο του ιδίου έτους ιδρύθηκε η Μολδαβική Σοσιαλιστική Σοβιετική Δημοκρατία που ενσωμάτωσε περιοχές της Βεσσαραβίας και την προϋπάρχουσα Μολδαβική Αυτόνομη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία (Williams 1999: 74, Chinn & Roper 1995: 293). Έπειτα από μία σύντομη περίοδο ρουμανικής κατοχής κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η συσσωμάτωση κάτω από το σοβιετικό διοικητικό και πολιτικό πλαίσιο δύο περιοχών οι οποίες δεν είχαν συνυπάρξει μέχρι τότε προσδιόρισε το μέλλον της μεταπολεμικής Μολδαβίας.⁷

Η περίοδος της σοβιετικής κυριαρχίας χαρακτηρίστηκε από πολιτικές που αποσκοπούσαν στην εξάλειψη τοπικών εθνικισμών και την αύξηση της επιρροής από το κέντρο προς την εθνοτικά μη ρωσική περιφέρεια. Η Μόσχα εστίασε την πολιτική της στην ισχυροποίηση του διαχωρισμού μεταξύ ρουμανικής και μολδαβικής ταυτότητας προκειμένου να διασπάσει τους πολιτιστικούς, γλωσσικούς και ιστορικούς δεσμούς ανάμεσα στη Βεσσαραβία και τη Ρουμανία. Η υιοθέτηση του κυριλλικού αλφάβητου, η επανασύνταξη της ιστορίας από σοβιετικούς ιστορικούς, ο εποικισμός της περιοχής από έτερες εθνότητες καθώς και η χρήση της ρωσικής ως επίσημης γλώσσας της διοίκησης ήταν ορισμένες από τις μεθόδους που χρησιμοποιή-

θηκαν (Chinn & Roper 1995: 293-294, Hamm 1998: 19-27).⁸ Ωστόσο, η σοβιετική εθνοδημογραφική πολιτική στη Μολδαβία παρουσίαζε ένα παράδοξο: αφενός ενισχύονταν ο молδαβικός εθνικισμός προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί η ρουμανική επιρροή, αφετέρου όμως υπήρχε προσπάθεια ελέγχου και εξάλειψής του (Eyal 1990: 126-130).

Ένας επιπλέον παράγοντας που διαμορφώθηκε κατά την περίοδο αυτή και συνέβαλε στην κλιμάκωση της διένεξης ήταν η εμπιστοσύνη της Μόσχας υπέρ της ανατολικής πλευράς του Δνείστερου. Η ευνοιοκρατία υπέρ των ρωσόφωνων μαζί με το γεγονός ότι η περιοχή είχε γαλουχηθεί με τα ιδεώδη της Οκτωβριανής Επανάστασης δημιούργησαν τις συνθήκες για την ανάδειξη μιας νομενκλατούρας η οποία μονοπώλησε σημαντικές πολιτικές θέσεις (Van Meurs 1994). Παράλληλα, η Υπερδνειστερία αναδείχθηκε στον οικονομικό πόλο της περιοχής αφού συγκέντρωσε το μεγαλύτερο μέρος της βιομηχανικής υποδομής γεγονός που διαφοροποιούσε και οικονομικά τις περιοχές εκατέρωθεν του Δνείστερου με το συγκριτικό πλεονέκτημα να βρίσκεται στα ανατολικά. Ο συνδυασμός αυτών των παραγόντων δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη μιας δυναμικής που οδήγησε σε σύγκρουση μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης.

Τη δεκαετία του 1980, μια νέα γενιά молδαβών πολιτικών αναρριχήθηκε στην ιεραρχία του Μολδαβικού Κομμουνιστικού Κόμματος. Ανάμεσά τους υπήρχαν αρκετοί προερχόμενοι από τη δεξιά όχθη του Δνείστερου οι οποίοι ήταν πλέον σε θέση να αμφισβητήσουν την κατεστημένη νομενκλατούρα της Υπερδνειστερίας (King 1997: 74). Την ίδια εποχή κάνει την εμφάνισή του το Μολδαβικό Λαϊκό Μέτωπο [Moldovan Popular Front] το οποίο προωθεί μια εθνικο-απελευθερωτική πολιτική παρόμοια με αυτή που συναντάμε σε άλλες σοβιετικές δημοκρατίες την περίοδο της περεστρόικα. Πολλοί από τη νέα γενιά πολιτικών συμμετείχαν στο Μέτωπο του οποίου το κύριο αίτημα ήταν η γλωσσική μεταρρύθμιση και η υιοθέτηση της молδαβικής (δηλαδή της ρουμανικής) γλώσσας ως επίσημης γλώσσας της διοίκησης (King 1997: 26-27, 1994, Roper 2005: 502).⁹ Ο στόχος αυτού του αιτήματος ήταν διττός: αφενός να σταματήσει η ρωσοποίηση και να αναπτυχθεί η 'εθνική' γλώσσα, αφετέρου να επιτευχθεί η σταδιακή περιθωριοποίηση των εθνικά μη Μολδαβών από σημαντικές πολιτικές και οικονομικές θέσεις αφού η πλειοψηφία τους δεν μιλούσε молδαβικά (Hanne 2004: 80). Παράλληλα με τη γλωσσική μεταρρύθμιση, το Μολδαβικό Μέτωπο προω-

θούσε το αίτημα για ενοποίηση της Μολδαβίας με τη Ρουμανία υιοθετώντας δύο γραμμές υπεράσπισης του επιχειρήματος. Για τη περίπτωση της Βεσσαραβίας η αναφορά σε ιστορικά και νομικά επιχειρήματα ενίσχυε την άποψη περί ενοποίησης ενώ στην περίπτωση της Υπερδνειστερίας δόθηκε έμφαση στον δημογραφικό παράγοντα και στο γεγονός ότι οι Μολδαβοί αποτελούσαν την πολυπληθέστερη ομάδα στην περιοχή χωρίς ωστόσο να αποτελούν την πλειοψηφία (Kolsto et al 1993: 980).

Κατά τη διάρκεια της κατάρρευσης της Σοβιετικής Ένωσης, το Κισινάου προχώρησε σταδιακά σε ενίσχυση των εξουσιών του εφαρμόζοντας την πολυπόθητη γλωσσική μεταρρύθμιση και τελικά, στα τέλη Ιουνίου του 1990, το μολδαβικό κοινοβούλιο διακήρυξε την υπερίσχυση της μολδαβικής νομοθεσίας έναντι της σοβιετικής σηματοδοτώντας την *de facto* ανεξαρτησία της χώρας από τη Σοβιετική Ένωση. Η γλωσσική μεταρρύθμιση ήταν ο καταλύτης για την ανάπτυξη του αντι-κινήματος στην Υπερδνειστερία αφού το πολιτικό πρόγραμμα του Μολδαβικού Λαϊκού Μετώπου δεν ήταν ευπρόσδεκτο από το εκεί κατεστημένο. Το αντι-κίνημα εκφράστηκε μέσα από δύο οργανώσεις: το Ηνωμένο Συμβούλιο Κολεκτιβών και την Ένωση. Το πρώτο αποτελούνταν κυρίως από εργαζόμενους και υψηλόβαθμα στελέχη των εργοστασίων που βρισκόταν στην Υπερδνειστερία, ενώ το δεύτερο αποτελούσε μια κίνηση εναντίωσης στις πολιτιστικές και εκπαιδευτικές μεταρρυθμίσεις (Kolsto 2000: 139, King 2000: 129). Η στρατηγική του αντι-κινήματος χαρακτηριζόταν από ένα πολιτικο-ιδεολογικό εφελτήριο¹⁰ και αποσκοπούσε στη διατήρηση του status quo ή στην παροχή εγγυήσεων προς τις μειονότητες ότι οι προτεινόμενες μεταρρυθμίσεις δεν θα επηρέαζαν αρνητικά τη θέση τους στη χώρα. Τέλος, σε περίπτωση αδιεξόδου, το αντι-κίνημα θα προχωρούσε στη δημιουργία ενός νέου πολιτικού μορφώματος το οποίο θα υπαγόταν απευθείας στις εντολές της Μόσχας (Crowther 1991: 195).

Στις 2 Σεπτεμβρίου 1990 η Υπερδνειστερία ανακήρυξε την ανεξαρτησία της από τη Μολδαβία γεγονός που οδήγησε σε σταδιακή κλιμάκωση και τελικά σε ένοπλη σύγκρουση που διήρκεσε από τον Μάρτιο έως τον Ιούλιο του 1992 οπότε και επιτεύχθηκε εκεχειρία με την επέμβαση της Ρωσίας. Από αυτό το χρονικό σημείο και έπειτα ελάχιστη πρόοδος σημειώθηκε ως προς την επίλυση της διένεξης παρά τις αλλαγές στο πολιτικό σκηνικό της Μολδαβίας και τις πολυάριθμες προσπάθειες τόσο από την πλευρά του

ΟΑΣΕ όσο και από την πλευρά της Ρωσίας (Μνημόνιο Κόζακ, 2003) και της Ουκρανίας (Πρόταση Γιουσένκο και Σχέδιο Βίνιτσα, 2005). Κάθε συνομιλία μεταξύ των δύο πλευρών έχει παγώσει από τον Μάρτιο του 2006 και το αδιέξοδο έχει κυρίως αποδοθεί στις πολλαπλές και αλληλοσυγκρουόμενες διαστάσεις της διένεξης με καθοριστικό παράγοντα την εμπλοκή της Ρωσίας που επιθυμεί την ύπαρξη μιας κρίσης χαμηλής εντάσεως στην περιοχή (Berg & Van Meurs 2002: 70-1).

Το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο της διένεξης που διαγράφεται από τη σύντομη ιστορική αναδρομή δημιουργεί τις προϋποθέσεις για το επόμενο βήμα της συζήτησής μας που είναι η αξιολόγηση των παραγόντων που διαμόρφωσαν τη σύγκρουση. Μέσα από το εννοιολογικό πρίσμα της ηγεμονίας θα επιχειρήσουμε την ερμηνεία της διένεξης με στόχο την εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων τόσο στο ειδικό επίπεδο της συγκεκριμένης περίπτωσης όσο και στο γενικότερο επίπεδο του αποσχιστικού φαινομένου. Η ανάλυση θα εστιάσει σε δύο παράγοντες: στον κίνδυνο του молδαβικού εθνικισμού για την Υπερδνειστερία και στις πολιτικοοικονομικές διαφωνίες μεταξύ των ελίτ οι οποίες αποτέλεσαν τον ουσιαστικό λόγο που υποδαύλισε την διένεξη και οδήγησε στην απόσχιση.

Μολδαβικός εθνικισμός

Ο молδαβικός εθνικισμός θεωρήθηκε από την ηγεσία της Υπερδνειστερίας ως ο κύριος παράγοντας που ώθησε την περιοχή στην απόσχιση. Όπως είδαμε παραπάνω, η πολιτική ατζέντα του Μολδαβικού Μετώπου περιστρεφόταν γύρω από δύο ζητήματα: τη γλωσσική μεταρρύθμιση και την ένωση της Μολδαβίας με τη Ρουμανία. Ωστόσο, το ζήτημα της ένωσης δημιούργησε διυστάμενες απόψεις στους κόλπους του Μετώπου: την επιλογή αυτή υποστήριζαν οι ακραίοι εθνικιστές ενώ η πιο μετριοπαθής πτέρυγα ήταν υπέρ μιας ανεξάρτητης Μολδαβίας. Η αντιπαράθεση μεταξύ των δύο πλευρών δημιούργησε ένα πολιτικό περιβάλλον στο οποίο κυριαρχούσε έντονα το εθνικιστικό στοιχείο. Οι αποσχιστικές τάσεις της Υπερδνειστερίας ενισχύθηκαν από τη ρητορική του Μετώπου η οποία ενέτεινε την αβεβαιότητα για το μέλλον της περιοχής ως μέρους μιας ανεξάρτητης Μολδαβίας. Επιπλέον το ενδεχόμενο ενοποίησης με τη Ρουμανία δημιούργησε έντονα αισθήματα κατά της молδαβικής ανεξαρτησίας και αύξησε τη 'ρουμανοφοβία' αφού η Υπερδνειστερία, επικαλούμενη την κατάσταση της

ουγγρικής μειονότητας στη γείτονα χώρα, πίστευε πως δεν θα απολάμβανε ειδικού πολιτικού καθεστώτος. Οι πολιτικές ελίτ της Υπερδνειστερίας χρησιμοποίησαν τη γλωσσική μεταρρύθμιση και το ενδεχόμενο ενοποίησης με τη Ρουμανία προκειμένου να οικοδομήσουν ένα αίσθημα φόβου στον πληθυσμό και να διευκολύνουν την πορεία προς την ανεξαρτησία. Αξίζει να σημειωθεί πως η σύντομη περίοδος ρουμανικής κυριαρχίας στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο καταγράφηκε με ιδιαίτερα μελανό τρόπο στη συλλογική μνήμη των πληθυσμών της Υπερδνειστερίας γεγονός που εκμεταλλεύτηκαν οι τοπικές πολιτικές δυνάμεις την περίοδο της σύγκρουσης με το молдавικό κράτος. Ακόμη και σήμερα, στις επίσημες ομιλίες ο όρος 'ρουμανικός' συνοδεύεται από επίθετα όπως 'εχθρικός' ή 'φασιστικός', ο σοβιετικός στρατός χαρακτηρίζεται ως απελευθερωτικός ενώ ο ρουμανικός ως 'δύναμη κατοχής' (Cojocaru 2006: 264).

Μετά την ανεξαρτητοποίηση της Μολδαβίας το ρευστό πολιτικό σκηνικό, οι φυγόκεντρες τάσεις της Υπερδνειστερίας και των Γκαγκαούζων στον Νότο καθώς και οι εθνικιστικές πιέσεις για ενοποίηση με τη Ρουμανία έκαναν επιτακτική την ανάγκη του επαναπροσδιορισμού της молдавικής πολιτικής. Σταδιακά, η πολιτική ηγεσία επιδίωξε την προώθηση της αρμονικής συμβίωσης μεταξύ των διαφορετικών εθνοτήτων στα πλαίσια μια πολυεθνικής δημοκρατικής κοινωνίας που έγινε ορατή από την προσέγγιση που ακολουθήθηκε σε μια σειρά ακανθωδών θεμάτων. Η ανάλυση αυτή είναι χρήσιμη προκειμένου να εξετασθεί το βάσιμο των ισχυρισμών της Υπερδνειστερίας και να διαφανούν τα βαθύτερα αίτια της αποσχιστικής τάσης της εν λόγω περιοχής.

Το πρώτο ήταν το ζήτημα της γλωσσικής μεταρρύθμισης που αποτελούσε το σημαντικότερο αίτημα του Μολδαβικού Μετώπου. Η молдавική ηγεσία ενώ προώθησε την υιοθέτηση της молдавικής γλώσσας ως επίσημης γλώσσας του κράτους προσπάθησε παράλληλα να μην περιθωριοποιήσει τις μειονότητες και ιδιαίτερα το ρωσικό στοιχείο. Ο στόχος ήταν ιδιαίτερα δύσκολος δεδομένου ότι η πλειοψηφία των Μολδαβών δεν μιλούσαν πλέον τη γλώσσα τους –δεν ήταν τυχαίο ότι η περιοχή της Μολδαβίας/Βεσσαραβίας αποκαλούνταν Μικρή Ρωσία [Μαλο Ρωσία] ενώ οι περιοχές του Υπερδνείστερου και των Γκαγκαούζων αποκαλούνταν Νέα Ρωσία [Νοβα Ρωσία] (Dressler 2006: 35). Η εφαρμογή της καινούργιας νομοθεσίας ήταν προσηκτική και μετριοπαθής. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν η

παράβλεψη της διάταξης που όριζε πως όλοι οι κρατικοί λειτουργοί θα έπρεπε να μιλούν μολδαβικά και ρωσικά από την 1^η Ιανουαρίου 1994, ενώ παράλληλα προβλεπόταν εξαίρεση από τη χρήση της μολδαβικής ως επίσημης γλώσσας σε περιοχές των οποίων οι τοπικές αρχές θα έκαναν αίτηση και θα αποσπούσαν την σύμφωνη γνώμη του μολδαβικού υπουργικού συμβουλίου (Roper 2005: 504, Kaufman 1996: 126). Επιπλέον, στον τομέα της σχολικής εκπαίδευσης προωθήθηκε, όπου ήταν απαραίτητο, η διδασκαλία του προγράμματος σπουδών σε μειονοτικές γλώσσες, ενώ στην τριτοβάθμια εκπαίδευση οι φοιτητές μπορούσαν να διδαχθούν και στη ρωσική γλώσσα (Berg & Van Meurs 2002: 65, Roper 2005: 505).¹¹

Εκτός από τη γλωσσική μεταρρύθμιση, ένα άλλο στοιχείο που καταδεικνύει τη διαλλακτικότητα της μολδαβικής ηγεσίας υπέρ μιας πολνεθνοτικής κοινωνίας σχετίζεται με την πολιτιστική αυτονομία και την πολιτική εκπροσώπηση που παρασχέθηκε προς όλες τις εθνοτικές ομάδες. Αποκορύφωμα αυτής της πολιτικής μπορεί να χαρακτηριστεί η επίλυση της διένεξης με τους Γκαγκαούζους οι οποίοι απολαμβάνουν εκτεταμένης αυτονομίας στην περιοχή τους από το 1994. Η αυτονόμηση αυτή έχει δύο αλληλοσυμπληρούμενες ερμηνείες (Chinn and Roper 1998: 96): σύμφωνα με την πρώτη, το Κισινάου προχώρησε σε παροχή αυτονομίας προς τους Γκαγκαούζους διότι, αφενός, αδυνατούσε να ελέγξει την περιοχή και, αφετέρου, διότι η απόσχιση της Υπερδνειστερίας θεωρούνταν σοβαρότερο πρόβλημα επομένως τα παράπλευρα μέτωπα έπρεπε να κλείσουν. Σύμφωνα με τη δεύτερη ερμηνεία, η απόδοση αυτονομίας στους Γκαγκαούζους δημιουργούσε μια πλατφόρμα επίλυσης που θα μπορούσε να υιοθετηθεί και στην περίπτωση της Υπερδνειστερίας. Σε κάθε περίπτωση, η εν γένει πολιτική της Μολδαβίας έναντι των μειονοτήτων έχει χαρακτηριστεί ως η πιο προοδευτική μεταξύ των κρατών που δημιουργήθηκαν από την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης (Berg & Van Meurs 2002: 65, Chinn & Roper 1995: 305).

Άλλα δύο γεγονότα που καταδεικνύουν περαιτέρω τη μετριοπαθή στάση της Μολδαβίας έναντι των εθνοτήτων είναι ο νόμος περί υπηκοότητας και το δημοψήφισμα του 1994. Η Μολδαβία αναγνώρισε ως υπηκόους της όλους όσους ήταν μόνιμοι κάτοικοι της χώρας κατά την ημερομηνία διακήρυξης της ανεξαρτησίας, στις 23 Ιουνίου 1990. Αξίζει να σημειωθεί πως ο νόμος θεσπίστηκε τον Ιούνιο του 1991 ακολουθώντας τις μονομερείς διακηρύξεις ανεξαρτησίας από την Υπερδνειστερία και τους Γκαγκαούζους

γεγονός που δημιουργεί ερωτηματικά για το εάν η νομοθεσία θα ήταν παρόμοια χωρίς την ύπαρξη των αποσχίσεων (Tkach 1999: 145). Ωστόσο, προηγήθηκε της κλιμάκωσης της βίας και της ένοπλης σύγκρουσης στην Υπερδνειστερία μεταξύ Μαρτίου και Ιουνίου 1992 γεγονός που υποδηλώνει τη διάθεση του Κισινάου να ακολουθήσει μια πολιτική επίλυσης των διενέξεων και αρμονικής συμβίωσης των εθνοτήτων μακριά από ακραίες εθνικιστικές θέσεις. Τέλος, στο δημοψήφισμα του 1994 η συντριπτική πλειοψηφία τάχθηκε υπέρ της ανεξαρτησίας της χώρας απορρίπτοντας το ενδεχόμενο ενοποίησης με τη Ρουμανία. Το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος έδειξε με τρόπο κατηγορηματικό πως η ενοποίηση με τη Ρουμανία δεν είχε παρόμοια απήχηση με το γλωσσικό ζήτημα στη молδαβική κοινωνία (Dailey & Kushen 1993: 12).

Οι παραπάνω επισημάνσεις οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο молδαβικός εθνικισμός στο σύνολό του δεν χαρακτηρίστηκε από τις επιλογές που συχνά συναντάμε σε παρόμοιες διενέξεις στο περιβάλλον των πρώην σοβιετικών δημοκρατιών. Αναμφισβήτητη η εθνικιστική ρητορική που περιέβαλε το γλωσσικό ζήτημα αλλά, πολύ περισσότερο, το αίτημα για ένωση με τη Ρουμανία έδειχναν μια τάση που θα μπορούσε να ξεφύγει από κάθε έλεγχο στο πολιτικά θολό τοπίο των ύστατων ωρών της Σοβιετικής Ένωσης. Επομένως, ένας βαθμός ανησυχίας και ανασφάλειας ήταν αναμενόμενος εκ μέρους των μειονοτικών ομάδων των οποίων το μέλλον διαγράφονταν αβέβαιο. Ωστόσο, η επίκληση του εθνικιστικού κινδύνου ως δικαιολογία για την απόσχιση της Υπερδνειστερίας δεν συνάδει με τα γεγονότα. Η γλωσσική μεταρρύθμιση δεν ήταν σαρωτική, ενώ το ενδεχόμενο ενοποίησης με τη Ρουμανία αποτελούσε μια επιλογή με λίγους αποδέκτες στη молδαβική πολιτική σκηνή. Επιπλέον, το δημοψήφισμα του 1994, με τη συντριπτική πλειοψηφία να τάσσεται υπέρ της ανεξαρτησίας της Μολδαβίας, και η ανοιχτή μειονοτική πολιτική του νεότευκτου κράτους αποτελούν πρόσφορο έδαφος για την αμφισβήτηση του εθνικιστικού κινδύνου που επικαλέστηκαν οι ελίτ της Υπερδνειστερίας.

Ένα ακόμα σημείο θεωρητικής φύσης αφορά τη σχέση της εθνικιστικής έξαρσης στην Υπερδνειστερία με τη γενικότερη αντιμετώπιση του εθνικισμού στη μαρξιστική σκέψη η οποία αποτελεί την ιδεολογική βάση των ελίτ της περιοχής. Η σχέση εθνικισμού και μαρξισμού είναι ιδιότυπη (Lewis 2000). Οι Marx και Engels στο *Κομμουνιστικό Μανιφέστο* σημειώνουν: 'Οι

εργάτες δεν έχουν πατρίδα. Δεν μπορούμε να τους στερήσουμε αυτό που δεν έχουν' (Marx 1976: 235). Η θέση αυτή μπορεί να εκληφθεί ως ολοκληρωτική απόρριψη του εθνικισμού, ωστόσο αξίζει να διαβάσουμε το χωρίο που την ακολουθεί: '[...] το προλεταριάτο πρέπει καταρχάς να αποκτήσει πολιτική υπεροχή, πρέπει να γίνει η ηγετική τάξη του έθνους, πρέπει να συνιστά το ίδιο το έθνος, [το προλεταριάτο] είναι εθνικό αλλά όχι με την μπουρζουαζική έννοια της λέξεως' (Marx 1976: 235). Σε αυτήν την πρόταση οι Marx και Engels, ενώ θέτουν ένα πλαίσιο για χειραφέτηση και επανάσταση, παράλληλα συνειδητοποιούν τη δυσκολία αποσύνδεσης των εθνικών στοιχείων από την ταυτότητα του προλεταριάτου. Ο Lenin θα επεκτείνει αυτό το σκεπτικό αποδεχόμενος τη δημιουργία εθνικών κρατών ως σημαντικό βήμα στην ιστορική εξέλιξη προς μια σοσιαλιστική κοινωνία (Conor 1984, Jones 1990: 39-44). Ο εθνικισμός ήταν μια προοδευτική δύναμη στον βαθμό και στο μέτρο που βοηθούσε τις φεουδαρχικές κοινωνίες να μετεξελιχθούν σε καπιταλιστικές. Ωστόσο, σε μία ολοκληρωμένη καπιταλιστική κοινωνία ο εθνικισμός είναι δύναμη καταπίεσης και αλλοτρίωσης της εργατικής τάξης από τους κεφαλαιοκράτες, επομένως η εξάλειψη των εθνικιστικών εντάσεων επιτυγχάνεται μέσα από την κατάργηση του καπιταλισμού και τη δημιουργία μιας σοσιαλιστικής κοινωνίας (Pipes 1954: 42, Zuzowski 2006, Lewis 2000). Η σύντομη αναφορά στη σχέση μαρξιστικής σκέψης και εθνικισμού οδηγεί στη διαπίστωση μιας αντίφασης στην πολιτική πρακτική της Υπερδενιστερίας. Μια νομενκλατούρα η οποία σε θεωρητικό επίπεδο ενστερνίζεται την μαρξιστική σκέψη και χαρακτηρίζει τον εθνικισμό ως προϊόν του καπιταλιστικού συστήματος χρησιμοποιεί εθνικιστική ρητορική προκειμένου να συσπειρώσει και να οργανώσει τις μάζες.

Το σύνολο των παραπάνω παρατηρήσεων εύλογα οδηγεί στο ερώτημα γιατί η ελίτ της Υπερδενιστερίας προσπάθησε να εστιάσει στον εθνικιστικό παράγοντα και να υπερτονίσει τον κίνδυνο από τη ρητορική μιας μικρής μερίδας του Μετώπου. Η απάντηση έχει δύο σκέλη: το πρώτο, το οποίο έχει επισημανθεί στη βιβλιογραφία, σχετίζεται με τη διεθνοποίηση της σύγκρουσης και την ανάμιξη εθνοτικά όμορων χωρών (Kaufman & Bowers 1998). Η καλλιέργεια κλίματος φόβου από τις ελίτ της Υπερδενιστερίας, οι οποίες έπαιξαν το χαρτί του ρουμανικού κινδύνου, αποσκοπούσε στην εθνική αφύπνιση της Ρωσίας και την επακόλουθη εμπλοκή της στην κρίση – έτσι εξασφάλισαν τη διαρκή υποστήριξη του ισχυρότερου παράγοντα στην

περιοχή. Αξίζει στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι η εξωτερική βοήθεια συνιστά σημαντική παράμετρο του αποσχιστικού αγώνα αφού μπορεί να προσδιορίσει σε μεγάλο βαθμό την βιωσιμότητα του κινήματος.¹²

Το δεύτερο σκέλος της απάντησης συνδέεται με την υφιστάμενη διεθνή δομή στο ευρύτερο ζήτημα της νομιμοποίησης της απόσχισης στη διεθνή κοινότητα. Αν και σε νομικό επίπεδο η απόσχιση είναι παράνομη πράξη, σε πολιτικό επίπεδο αποτελεί κοινό τόπο η πεποίθηση ότι η διεθνής κοινωνία αποτελείται από εθνικά κράτη γεγονός που καθιστά το έθνος ως το μοναδικό κοινωνικοπολιτικό σύνολο που θεωρητικά έχει δικαίωμα να ιδρύσει δικό του κράτος. Η έλλειψη νομικού ερείσματος δεν έχει μειώσει τη σημασία αυτής της πολιτικής αρχής η οποία αποτελεί σημείο αναφοράς των αποσχιστικών κινήματων στην προσπάθειά τους να πείσουν τη διεθνή κοινότητα για το δίκαιο των επιχειρημάτων τους. Ακόμη και σε εκείνες τις λίγες περιπτώσεις που υπάρχει διεθνής αναγνώριση, η ύπαρξη μιας διαφορετικής εθνικής κοινότητας θεωρείται κρίσιμο σημείο της διαδικασίας.¹³ Αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι ο όρος έθνος είναι εξαιρετικά εύπλαστος γεγονός που καθιστά κάθε προσπάθεια ακριβούς προσδιορισμού του δύσκολη (Smith 2001: 10-15), ωστόσο αυτό δεν εμποδίζει τα αποσχιστικά κινήματα και άλλους διεθνείς δρώντες να επιχειρηματολογούν με όρους εθνικούς.

Η άμεση συνέπεια για την περίπτωση της Υπερδνειστερίας είναι ότι η ύπαρξη ενός συνόλου διεθνών αντιλήψεων και πρακτικών που αναγνωρίζουν μια μορφή σύνδεσης μεταξύ εθνικής κοινότητας και κρατικής ανεξαρτησίας έκανε επιτακτική την ανάγκη των ελίτ και της ηγεσίας να παρουσιάσουν στο εσωτερικό και το εξωτερικό τη διένεξη με όρους εθνικούς. Έπρεπε, επομένως, να αποδειχθεί ότι ο πληθυσμός της Υπερδνειστερίας έχει διαφορετική συλλογική ταυτότητα η οποία βρίσκεται σε κίνδυνο από τον молδαβικό εθνικισμό και το μόνο μέσο άμυνας και προστασίας της διαφορετικότητάς τους ήταν η δημιουργία ενός ξεχωριστού πολιτειακού μορφώματος αποδεδειγμένου από τη Μολδαβία. Ως αποτέλεσμα, η επίκληση του εθνικού κινδύνου από τη Μολδαβία ήταν απαραίτητη για να θεμελιωθεί πολιτικά, αν και όχι νομικά, το αίτημα για απόσχιση. Με αυτόν τον τρόπο οι ελίτ της Υπερδνειστερίας πέτυχαν τη συναίνεση του πληθυσμού στο εσωτερικό ενώ ταυτόχρονα δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για νομιμοποίηση και αναγνώριση της απόσχισης στη διεθνή σκηνή. Βλέπουμε, λοιπόν, πώς η πολιτική αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης δίνει συγκεκριμένο

νόημα στην απόσχιση ως πολιτική πράξη καθορίζοντας το περιεχόμενο του πολιτικού λόγου προκειμένου να έχει αντίκρισμα στη διεθνή κοινότητα.

Η έμφαση που δόθηκε αρχικά στον εθνικισμό και η παράλληλη προσπάθεια οικοδόμησης μιας διαφορετικής συλλογικής ταυτότητας στην Υπερδνειστερία αναδεικνύουν τον τρόπο που χειραγωγήθηκαν και χειραγωγούνται οι μάζες από τις ελίτ οι οποίες χρησιμοποίησαν την εθνικιστική απειλή ως μέσο συσπείρωσης προκειμένου να προστατεύσουν και να διασφαλίσουν τα συμφέροντά τους. Η παρατήρηση αυτή μας οδηγεί στον δεύτερο παράγοντα που συνέβαλε στη δημιουργία του αποσχιστικού κινήματος της Υπερδνειστερίας και σχετίζεται με την πολιτικοοικονομική διάσταση του ζητήματος.

Πολιτικο-οικονομικοί παράγοντες

Κατά τη σοβιετική περίοδο, η περιοχή στην ανατολική όχθη του Δνείστρου παρήγαγε το 33% των βιομηχανικών και το 56% των καταναλωτικών προϊόντων της περιοχής, οι δε πολιτικές και οικονομικές ελίτ που αναδείχθηκαν απολάμβαναν πολλά προνόμια και ειδικό καθεστώς από τη Μόσχα. Η προοπτική συμμετοχής της περιοχής σε μια ανεξάρτητη Μολδαβία με ασθενή οικονομία ή ένωσης με την ακόμη φτωχότερη Ρουμανία δεν ήταν ιδιαίτερα ελκυστική για την νομενκλατούρα της ανατολικής πλευράς του Δνείστρου η οποία πίστευε ότι η οικονομική της ευμάρεια κινδύνευε εάν η Μολδαβία εγκατέλειπε τη Σοβιετική Ένωση. Επιπλέον, η молδαβική οικονομία εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τις πλουτοπαραγωγικές πηγές της Υπερδνειστερίας αφού, όπως υπολογίζεται, το 40% του οικονομικού δυναμικού της Μολδαβίας βρίσκεται στην Υπερδνειστερία (ECMI Report 1998: 23). Αυτό φάνηκε σε δύο περιπτώσεις: το 1991 και το 1999 όταν η αποσχισθείσα περιοχή διέκοψε την παροχή φυσικού αερίου προς τη Μολδαβία προκειμένου να αποσπάσει πολιτικά οφέλη (Pop 2003: 206, Tkach 1999: 144). Εν γένει, οι κάτοικοι της Υπερδνειστερίας είχαν συναίσθηση της προνομιούχου θέσης τους στη Μολδαβία και δεν ήταν διατεθειμένοι να τη χάσουν. Η κυρίαρχη αντίληψη ήταν πως η συνέχιση του προνομιακού καθεστώτος συνδεόταν με το εάν η молδαβική οικονομία θα έμενε προσκολλημένη στη σοβιετική σοσιαλιστική οικονομία.

Η διάσταση απόψεων στο οικονομικό πεδίο υποδηλώνει και ιδεολογική διαφωνία ως αποτέλεσμα των διαφορετικών πολιτικο-ιστορικών φορτίων

των δύο κοινοτήτων. Η молδαβική πλευρά ήταν υπέρ της θεμελίωσης ενός φιλελεύθερου πολιτικού συστήματος δυτικού τύπου και της συνεργασίας με διεθνείς οργανισμούς όπως η Ευρωπαϊκή Ένωση και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, ενώ αντίθετα η Υπερδνειστερία προσανατολιζόταν προς τη Σοβιετική Ένωση και, αργότερα, προς τη Ρωσία. Η νοσταλγία του παλαιού καθεστώτος ερμηνεύεται ως επιλογή υπέρ του σοβιετικού πολιτικού και οικονομικού μοντέλου με σκοπό, αφενός, την επίτευξη ενός συγκερασμού μεταξύ των διαφορετικών προσεγγίσεων και, αφετέρου, την εξασφάλιση ενός ειδικού καθεστώτος εύνοιας μέσα στο νέο κράτος. Το συμπέρασμα αυτό ενισχύεται από την άποψη ότι η ελίτ της Υπερδνειστερίας δεν είχε αρχικά την πρόθεση αλλά ούτε και τη προοπτική να ιδρύσει ανεξάρτητο κράτος και προτιμούσε να μείνει στους κόλπους της Σοβιετικής Ένωσης και, μετέπειτα, της Ρωσικής Κοινοπολιτείας ή να ιδρύσει μια ελεύθερη οικονομική ζώνη (ECMI Report 1998: 8). Εξάλλου, η υποστήριξη που παρείχε στο πραξικόπημα που έλαβε χώρα στη Μόσχα τον Αύγουστο του 1991 επιβεβαιώνει το συγκεκριμένο επιχείρημα (Waters 2003: 194). Ωστόσο, η αρνητική απάντηση από τη Ρωσία ανάγκασε την περιοχή να ακολουθήσει τον δρόμο της ντε φάκτο ανεξαρτησίας από το 1994 και μετά.

Τα τελευταία χρόνια στην Υπερδνειστερία έχει σημειωθεί μια σειρά αλλαγών στον πολιτικό και οικονομικό προσανατολισμό που τείνουν προς τη δημοκρατικοποίηση του καθεστώτος το οποίο, ωστόσο, χαρακτηρίζεται ημιαπολυταρχικό (Quinlan 2008: 133). Η σταδιακή φιλελευθεροποίηση της αγοράς έχει οδηγήσει στη εμφάνιση νέων ελίτ που προοδευτικά αποκτούν ενεργότερο ρόλο στη πολιτική σκηνή της Υπερδνειστερίας η οποία αποτελούσε μονοπώλιο της παλαιοσοβιετικής νομενκλατούρας. Η νέα ελίτ έχει έναν διακριτό δυτικό προσανατολισμό ως αποτέλεσμα του γεγονότος ότι η οικονομία βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στις εξαγωγές. Επιπλέον, οι νέες γενιές οι οποίες αισθάνονται παγιδευμένες από την παγιωμένη πολιτική ηγεσία και από τις συνθήκες διαφθοράς και τελμάτωσης που κυριαρχούν αποτελούν το σημαντικότερο έρεισμα για την ανερχόμενη τάξη (Korobon & Byanov 2006). Το κίνημα αλλαγής συσπειρώθηκε γύρω από την οργάνωση 'Ανανέωση' [Obnovlenie] η οποία μετεξελίχθηκε στο Ρεμπουπλικανικό Κόμμα Ανανέωσης το οποίο, παρά τις εκτεταμένες αλλαγές που προωθεί στη πολιτική και οικονομική δομή της περιοχής, γεγονός που ενδεχομένως να δημιουργούσε τις προϋποθέσεις για εξεύρεση λύσης με την Μολδαβία,

παραμένει προσκολλημένο στην πολιτική μιας ανεξάρτητης Υπερδνειστερίας.¹⁴

Ένα σημείο το οποίο δείχνει τη σύμπνοια απόψεων μεταξύ των παλαιών και νέων ελίτ στο ζήτημα της απόσχισης σχετίζεται με την εν γένει πολιτική που ακολουθείται στον τομέα της εκπαίδευσης ο οποίος συνιστά ευαίσθητο πεδίο για τη διαμόρφωση της συλλογικής ταυτότητας. Οι αρχές της Υπερδνειστερίας, αν και επίσημα αναγνωρίζουν τον πολυεθνικό χαρακτήρα του πληθυσμού της περιοχής, ακολουθούν πολιτική αποκλεισμού της διδασκαλίας της молδαβικής γλώσσας η οποία είχε ως αποκορύφωμα το κλείσιμο των молδαβικών (ρουμανόφωνων) σχολείων τον Ιούλιο του 2004 σε αντίποινα για την άρνηση της молδαβικής κυβέρνησης να υπογράψει το, ρωσικής έμπνευσης, Μνημόνιο Κόζακ. Αν και ο γλωσσικός πλουραλισμός ήταν κεντρικό ζήτημα στη πολιτική ατζέντα των ελίτ της Υπερδνειστερίας στις αρχές της δεκαετίας του 1990, φαίνεται να μην αποτελεί πλέον προτεραιότητα στο ντε φάκτο κράτος το οποίο δεν είναι διατεθειμένο να παραχωρήσει γλωσσική αυτονομία στον молδαβικό πληθυσμό. Αυτό το γεγονός δημιουργεί προβληματισμό για την πιθανότητα μεταβίβασης εξουσιών στον τομέα της εκπαίδευσης είτε στα πλαίσια μιας ομοσπονδίας είτε στα πλαίσια μιας εκτεταμένης αυτονομίας (Roper 2005: 504). Η νέα ελίτ που εκφράζεται μέσα από το κόμμα της Ανανέωσης εμφανίζεται συντονισμένη στην πολιτική οικοδόμησης συλλογικής ταυτότητας στην Υπερδνειστερία. Για παράδειγμα, τον Απρίλιο του 2007 το κόμμα διοργάνωσε έναν διαγωνισμό συγγραφής μαθητικού δοκιμίου με θέμα την απελευθέρωση της Υπερδνειστερίας από τον σοβιετικό στρατό το 1944¹⁵ –ένα θέμα που συντηρεί την αρνητική εμπειρία της σύντομης ρουμανικής κατοχής κατά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και δημιουργεί στη συλλογική συνείδηση την αίσθηση ύπαρξης διαφορετικών ταυτοτήτων εκατέρωθεν του ποταμού Δνείστερου. Αν και η διαδικασία οικοδόμησης νέας συλλογικής ταυτότητας δεν έχει ολοκληρωθεί, υπάρχουν ενδείξεις ότι τουλάχιστον οι νέες γενιές σταδιακά αυτοπροσδιορίζονται ως κοινότητα με διαφορετική ταυτότητα (Troebst 2002, Cojocaru 2006: 266-8).

Η προσπάθεια δημιουργίας μιας νέας τάξης πραγμάτων με σημείο αιχμής τη συλλογική ταυτότητα από τις ελίτ της Υπερδνειστερίας συμπληρώνεται από τη συναίνεση της βάσης στον τομέα των κοινωνικών παροχών οι οποίες εμφανίζονται ως καλύτερες από αυτές της Μολδαβίας αν και οι πη-

γές χρηματοδότησης είναι αμφισβητούμενες αφού έχει διαπιστωθεί ότι το λαθρεμπόριο ανθεί σε σημαντικό βαθμό, ενώ έχει επίσης υποστηριχθεί ότι η Υπερδνειστερία αποτελεί δίαυλο στο διεθνές εμπόριο ανθρώπων και όπλων (Hanne 2004: 84). Βλέπουμε λοιπόν ότι παλιές και νέες ελίτ ακολουθούν παρόμοιους δρόμους στην προσπάθειά τους να εδραιώσουν τη δική τους τάξη πραγμάτων. Μέσα από ηγεμονικές πολιτικές καταπίεσης και συναίνεσης επιχειρούν να εξαλείψουν κάθε σημείο κριτικής ή διαφορετικής γνώμης η οποία θα μπορούσε να είναι επιζήμια για το μακροπολιτικό τους πρόγραμμα. Η δημιουργία ανεξάρτητου κράτους εξυπηρετεί περίφημα το σύνολο των συμφερόντων τους αυτή τη χρονική στιγμή και κατά συνέπεια εστιάζουν στην οικοδόμηση ή και βελτίωση εκείνων των στοιχείων που μπορούν να δικαιολογήσουν και να στηρίξουν με τέτοια επιλογή.

Επίλογος

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από τη συζήτησή μας μπορούν να χωριστούν σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη αφορά τη διένεξη στη Μολδαβία, όπου οι ελίτ της Υπερδνειστερίας χρησιμοποίησαν και χρησιμοποιούν την απόσχιση και την εθνικιστική ρητορική προκειμένου να προστατέψουν τα υφιστάμενα προνόμιά τους αδιαφορώντας για τον αντίκτυπο που δημιουργεί η πολιτική τους στις πολιτικές και οικονομικές συνθήκες των πληθυσμών στις δύο όχθες του Δνείστερου. Η χρήση του εθνικισμού, όπως επισημάνθηκε, δεν είναι τυχαία· η επιρροή συγκεκριμένων διεθνών δομών και ο τρόπος που η διεθνής πολιτική λειτουργεί έναντι των αποσχιστικών κινήματων αποτέλεσαν παράγοντες διαμόρφωσης της διένεξης.¹⁶ Επιπλέον, η επίτευξη συναίνεσης στο εσωτερικό της Υπερδνειστερίας και η εξάλειψη των στοιχείων που εμποδίζουν τη διαδικασία δημιουργίας μιας νέας συλλογικής ταυτότητας αποτελούν προτεραιότητα για τις ελίτ του ντε φάκτο κράτους. Το σύνολο αυτών των παρατηρήσεων θέτει τις βάσεις για μια κριτική του συγκεκριμένου αποσχιστικού κινήματος. Οι ηγεμονικές τάσεις ολιγαριθμών ελίτ κρατούν σε ομηρεία όχι μόνο τους πληθυσμούς που βρίσκονται κάτω από την άμεση επιρροή τους, αλλά επιπλέον εμποδίζουν την οικονομική ανάπτυξη και ευημερία των πολιτών της Μολδαβίας. Αυτό δημιουργεί και ένα ερώτημα ηθικής τάξης σχετικά με το δικαίωμα στην απόσχιση το οποίο, ωστόσο, δεν μπορεί να συζητηθεί στα πλαίσια του παρόντος επιλόγου παρά μόνο να αποτελέσει αφετηρία για περαιτέρω έρευνα

και ανάλυση (ενδεικτικά: Buchanan 1991, 2004, Norman 2006, Wellman 2005).

Η δεύτερη κατηγορία συμπερασμάτων συνδέεται με τη σχέση ηγεμονίας και απόσχισης σε ευρύτερο πλαίσιο. Σίγουρα θα ήταν πρώιμο να προχωρήσουμε σε γενικεύσεις για τη σχέση των δύο όρων από την ανάλυση μιας και μόνο περίπτωσης. Ωστόσο, αξίζει να υπογραμμίσουμε ότι η διττή έννοια της ηγεμονίας ως δομικό υπόβαθρο και ως διυποκειμενική οργάνωση των πολιτικών δρώντων προσέφερε ένα χρήσιμο πλαίσιο συζήτησης που άγγιξε πτυχές της διένεξης από μία νέα οπτική η οποία ενδεχομένως θα μπορούσε να επεκταθεί και σε άλλες αποσχιστικές περιπτώσεις. Στο διεθνές επίπεδο, η απόσχιση ως πολιτική πράξη είναι συνυφασμένη με την έννοια του εθνικού κράτους –ένα πολιτικοideολογικό μόρφωμα που δίνει συγκεκριμένο περιεχόμενο στην αποσχιστική ατζέντα και παράλληλα εμποδίζει διαφορετικές προσεγγίσεις να έρθουν στο προσκήνιο της διεθνούς πολιτικής. Με τον όρο ‘διαφορετικές προσεγγίσεις’ αναφερόμαστε σε εννοιολογικές και πολιτικές ερμηνείες του αποσχιστικού φαινομένου που διαφοροποιούνται από την παγιωμένη ταύτιση απόσχισης και εθνικής ταυτότητας.

Στο εσωτερικό επίπεδο είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι ηγεμονικές τάσεις δεν παρουσιάζονται από τον κατά τα φαινόμενα ισχυρότερο παράγοντα της διένεξης, δηλαδή το молδαβικό κράτος, αλλά από μία ελίτ αρκετά περιθωριοποιημένη από το διεθνές περιβάλλον η οποία, ωστόσο, εκμεταλλευόμενη τις διεθνείς δομές και συγκυρίες καθώς και τις περιφερειακές ισορροπίες έχει καταφέρει να παγιώσει την κυριαρχία της. Η διπίστωση αυτή οδηγεί και σε μια γενικότερη συζήτηση για το θέμα της απόσχισης στη διεθνή πολιτική. Για δεκαετίες η διεθνής κοινότητα επιμένει να παραβλέπει τη βαρύτητα του ζητήματος που επηρεάζει ένα μεγάλο αριθμό ανθρώπων παγκοσμίως. Εν γένει, αν και έχει δοθεί αρκετή έμφαση στις κρατικές πολιτικές άρνησης και καταπίεσης έναντι των μειονοτήτων, η προσοχή που έχει εστιασθεί στο πολιτικό αποτέλεσμα που παράγουν τα αποσχιστικά κινήματα ως συλλογικοί δρώντες και την επίπτωσή του επάνω σε πληθυσμούς (Laoutides 2008b) είναι σαφώς μικρότερη. Η τελευταία παρατήρηση θέτει μια ευρύτερη προβληματική για μια υπεύθυνη αναθεώρηση των παραμέτρων που θα έπρεπε να διέπουν τη ρύθμιση του προβλήματος της απόσχισης.

Σημειώσεις

1. Χρησιμοποιείται η ονομασία όπως προσδιορίζεται από το καθεστώς της Τιράσπολης (PMR- Pridnestrovskaya Moldavskaya Respublika) ο όρος Υπερδνειστερία που συναντάται συχνά στη βιβλιογραφία απορρίπτεται από την Τιράσπολη (Johansson 2006: 515 υπ. 1).

2. Απόσπασμα συνέντευξης με φοιτητή στο πανεπιστήμιο της Τιράσπολης (Cojocaru 2006: 267).

3. Στο πρωτότυπο χρησιμοποιείται ο όρος structure.

4. Ο κριτικός ρεαλισμός ως φιλοσοφική προσέγγιση δεν θα πρέπει να συγχέεται με τον πολιτικό ρεαλισμό στη θεωρία των διεθνών σχέσεων. Για μια επισκόπηση, βλ. Atcher 1995, Bhaskar 1997, Sayer 2000.

5. Το γεγονός ότι μία ομάδα αυτοπροσδιορίζεται ως έθνος δεν σημαίνει ότι αυτόματα θα της αναγνωριστεί το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση.

6. Η Βεσσαραβία είναι η περιοχή μεταξύ των ποταμών Προύθου [Προυτ] στα δυτικά και Δνείστερου στα ανατολικά, στο βόρειο μέρος της Μολδαβίας.

7. Αξίζει να σημειωθεί ότι η περιοχή ανατολικά του Δνείστερου κατά τη ρουμανική κατοχή είχε ονομασθεί για πρώτη και μοναδική φορά Υπερδνειστερία (Kolsto 1993: 979).

8. Η πολιτική του εποικισμού στη Μολδαβία προϋπήρξε από την εποχή των Τσάρων.

9. Έχει υποστηριχθεί πως η μοναδική διαφορά μεταξύ ρουμανικής και молδαβικής γλώσσας είναι η χρήση διαφορετικού αλφάβητου, αποτέλεσμα της σοβιετικής πολιτικής.

10. Δεν θα πρέπει, ωστόσο, να θεωρήσουμε ότι ο εθνοτικός παράγοντας ήταν απών, αλλά ότι αποτελούσε μία παράμετρο της διένεξης (Williams 1999: 81, Kolsto & Malgin 1998: 103, Kaufman & Bowers 1998: 130-146, Roper 2002, Berg & Van Meurs 2002: 67).

11. Αξίζει να σημειωθεί ότι στον ιδιωτικό τομέα η κυρίαρχη γλώσσα, ακόμη και σήμερα, είναι η ρωσική.

12. Για τη σημασία και τις στρατηγικές ανάμειξης τρίτων χωρών σε αποσχιστικά κινήματα, βλ. Heraclides 1990.

13. Η παρατήρηση αφορά αποσχιστικά κινήματα στα οποία η επιθυμία για τη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους είναι δεδηλωμένη. Γενικά, η κρατική ανεξαρτησία δεν θα πρέπει να εκληφθεί ως αναγκαιότητα. Ένα έθνος μπορεί να επιδιώκει αυτονομία μέσα σε ένα υπάρχον κράτος εφόσον αυτή συνοδεύεται από την κατοχή της μητρικής πατρίδας του έθνους (Smith 2001: 12).

14. Ο Εβγένι Σεβτσούκ, αρχηγός του κόμματος και πρόεδρος του Ανώτατου Σοβιέτ της Υπερδνειστερίας, υποστηρίζει: 'Η προώθηση της οικονομίας και της ευημερίας θα είναι το κλειδί για την μελλοντική αναγνώριση της Υπερδνειστερίας' (<http://eng.obnovlenie.info/>).

15. Βλ. <http://eng.obnovlenie.info/news.php?id=23&date=2007-04-12>.

16. Για το θέμα της λανθασμένης αντίληψης στη διεθνή βιβλιογραφία σχετικά με τον εθνικό χαρακτήρα όλων των αποσχιστικών κινήματων, βλ. Heraclides 1998: 683.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Archer, M. (1995). *Realist Social Theory: The Morphogenetic Approach*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Berg, E. & Van Meurs, W. (2002). 'Borders and Orders in Europe: Limits of Nation- and State-Building in Estonia, Macedonia and Moldova', *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 18, 4:51-74.
- Bhaskar, R. (1997). *A Realist Theory of Science*, 2nd ed., London: Verso.
- Buchanan, A. (2004). *Justice, Legitimacy, and Self-Determination: Moral Foundations for International Law*, Oxford: Oxford University Press.
- Buchanan, A. (1991). *Secession: The Morality of Political Divorce from Fort Sumter to Lithuania and Quebec*, Boulder: Westview Press.
- Chinn, J. & Roper, S.D. (1998). 'Territorial Autonomy in Gagauzia', *Nationalities Papers*, 26, 1: 87-101.
- Chinn, J. & Roper, S.D. (1995). 'Ethnic mobilization and reactive nationalism: The case of Moldova', *Nationalities Papers*, 23, 2: 291-325.
- Cojocaru, N. (2006). 'Nationalism and Identity in Transnistria', *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 19, 3/4: 261-272.
- Conor, C. (1984). *The National Question in Marxist-Leninist Theory and Strategy*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Cox, R.W. with Sinclair, T.J. (1996). *Approaches to World Order*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Crowther, W. (1991). 'The politics of ethno-national mobilisation: Nationalism and reform in Soviet Moldavia', *The Russian Review*, 50, 2: 183-202.
- Dailey, E. & Kushen, R. (1993). *Human Rights in Moldova: The Turbulent Dniester*, Helsinki Watch.
- Dressler, W. (2006). 'Between Empires and Europe: The Tragic Fate of Moldova', *Diogenes*, 53, 2: 29-49.
- European Centre for Minority Issues. (1998). 'From Ethnopolitical Conflict to Inter-Ethnic Accord in Moldova'. ECMI Report 1.

- Eyal, J. (1990). 'Moldavians' στο G. Smith, επιμ., *The Nationalities Question in the Soviet Union*, London: Longman Group.
- Gill, S. (επιμ.) (1993). *Gramsci, Historical Materialism and International Relations*, Cambridge: Cambridge University Press
- Hamm, M.F. (1998). 'Kishinev: The character and development of a Tsarist frontier town', *Nationalities Papers*, 26, 1: 19-37.
- Hanne, G. (2004). 'The "Dniester Moldovan Republic": Building an Authoritarian State', στο A. Lewis (επιμ.), *The EU and Moldova: On a fault-line of Europe*, London: The Federal Trust for Education and Research.
- Heraclides, A. (1998). 'The Ending of Unending Conflicts: Separatist Wars', *Millennium*, 26, 3: 679-707.
- Heraclides, A. (1990) 'Secessionist Minorities and External Involvement', *International Organisation*, 44, 3: 341-378.
- Iyob, R. (1993). 'Regional Hegemony: Domination and Resistance in the Horn of Africa', *The Journal of Modern African Studies*, 31, 2: 257-276.
- Johansson, A. (2006). 'The Transnistrian Conflict after the 2005 Moldovan Parliamentary Elections', *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 22, 4: 507-516.
- Jones, R.A. (1990). *The Soviet Concept of 'Limited Sovereignty' from Lenin to Gorbachev: The Brezhnev Doctrine*. New York: St Martin's Press.
- Joseph, J. (2008). 'Hegemony and the structure-agency problem in International Relations: a scientific realist contribution', *Review of International Studies*, 34, 1: 109-128.
- Joseph, J. (2002) *Hegemony: A Realist Analysis*, London: Routledge.
- Joseph, J. (2000) 'A Realist Theory of Hegemony', *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 30, 2: 179-202.
- Kaufman, S. (1996). 'Spiralling to Ethnic War: Elites, Masses, and Moscow in Moldova's Civil War', *International Security*, 21, 2: 108-138.
- Kaufman S. & Bowers S. (1998). 'Transnational dimensions of the Transdnistrian conflict', *Nationalities Papers*, 26, 1: 130-146.
- Keohane, R. & Nye, J. (2000). *Power and Interdependence*, 3rd ed. Longman
- Keohane, R. (1984). *After Hegemony*, Princeton, NJ: Princeton University Press.

- King, C. (2000). *The Moldovans: Romania, Russia and the Politics of Culture*, Stanford, CA: Hoover Institution Press.
- King, C. (1998). 'Ethnicity and Institutional Reform: The Dynamics of "Indigenization" in the Moldovan ASSR', *Nationalities Papers*, 26, 1: 57-72.
- King, C. (1997). *Post-Soviet Moldova: A Borderland in Transition*. Iasi: The Centre for Romanian Studies in co-operation with The Royal Institute of International Affairs.
- King, C. (1994). 'Moldovan identity and the politics of Pan-Romanianism', *Slavic Review*, 53, 2: 345-368.
- Kolsto, P. & Malgin, A. (1998). 'The Transnistrian Republic: A case of Politicised Regionalism', *Nationalities Papers*, 26, 1: 103-127.
- Kolsto, P. & Edemsky, A. with Kalashnikova, N. (1993). 'The Dniester Conflict: Between Irredentism and Separatism', *Europe-Asia Studies*, 45, 6: 973-1000.
- Kolsto, P. (2000). *Political construction sites: Nation-building in Russia and the Post-Soviet States*, Boulder, CO: Westview Press.
- Korobov, V. & Byanov, G. (2006). 'The "Renewal" of Transnistria', *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 22, 4: 517-528.
- Krasner, S.D. (1999). *Sovereignty: Organised Hypocrisy*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Laoutides, C. (2008a). 'The Orphans of the Universe: Secession and World Politics' στο S. Totman & S. Burchill (επιμ.), *Global Crises and Risks*. Melbourne: Oxford University Press.
- Laoutides, C. (2008b). 'The Collective Moral Agency of Secessionist Groups', στο A. Pavkovic & P. Radan (επιμ.), *On the Way to Statehood: Secession and Globalisation*. Aldershot: Ashgate.
- Lewis, T. (2000). 'Marxism and Nationalism', *International Socialist Review*, 13, διαθέσιμο από την ιστοσελίδα www.isreview.org/issues/13/marxism_nationalism_part1.shtml, πρόσβαση 24/09/2008.
- Margalit, A. & Raz, J. (1990). 'National Self-Determination', *The Journal of Philosophy*, 87, 9: 439-461.
- Marx, K. (1976). *Selected Writings*, επιμ. D. McLellan, Oxford: Oxford University Press.

- Miller, D. (επμ.) (2000). *Citizenship and National Identity*. Cambridge: Polity Press.
- Miller, D. (1995). *On Nationality*, Oxford: Clarendon Press.
- Norman, W.J. (2006). *Negotiating Nationalism: Nation-building, federalism, and secession in the multinational state*, Oxford University Press.
- Pavković, A. with Radan, P. (2007). *Creating New States: Theory and Practice of Secession*, Aldershot: Ashgate.
- Philpott, D. (2001). *Revolutions in Sovereignty: How Ideas Shaped Modern International Relations*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Pipes, R. (1954). *The Formation of the Soviet Union: Communism and Nationalism 1917-1923*, Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Pop, A. (2003). 'The Conflict in the Transnistrian Region of the Republic of Moldova' στο R. Haynes (επμ.), 'Moldova, Bessarabia, Transnistria'. *Occasional Papers in Romanian Studies*, no.3, London: School of Slavonic and East European Studies.
- Quinlan, P.D. (2008). 'A Foot in Both Camps: Moldova and the Transnistrian Conundrum From the Kozak Memorandum', *East European Quarterly*, XLII, 2: 129-160.
- Roper, S.D. (2005). 'The politicization of education: Identity formation in Moldova and Transnistria', *Communist and Post-Communist Studies*, 38, 4: 501-514.
- Roper, S.D. (2002). 'Regionalism in Moldova: The Case of Transnistria and Gagauzia', στο J. Hughes & G. Sasse (επμ.), *Ethnicity and Territory in the Former Soviet Union: Regions in Conflict*, London: Frank Cass.
- Rupert, M. (2000). *Ideologies of Globalisation: Contending Visions of a New World Order*, London: Routledge.
- Sayer, A. (2000). *Realism and Social Science*, London: Sage.
- Smith, A. (2001). *Nationalism*, Cambridge: Polity Press.
- Tamir, Y. (1993). *Liberal Nationalism*, Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Tkach, V. (1999). 'Moldova and Transdnistria: Painful Past, Deadlocked Present, Uncertain Future', *European Security*, 8, 2: 130-159.

- Troebst, S. 2002, 'The "Transnistrian Moldovan Republic": From Conflict-Driven State-Building to State-Driven Nation-Building', *European Yearbook of Minority Issues*, 2: 5-30.
- Tuck, R. (1999). *The Rights of War and Peace: Political Thought and the International Order from Grotius to Kant*, Oxford: Oxford University Press.
- Van Meurs, W. (1994) *The Bessarabian Question in Communist Historiography: Nationalist and Communist Politics and History Writings*, New York: Columbia University Press.
- Van Meurs, W. (1998). 'Carving a Moldavian identity out of history', *Nationalities Papers*, 26, 1: 39-56.
- Waters, T.R.W. (2003) 'Security Concerns in Post-Soviet Moldova: The Roots of Instability', στο R. Haynes (επιμ.), "Moldova, Bessarabia, Transnistria". *Occasional Papers in Romanian Studies*, no.3. London: School of Slavonic and East European Studies.
- Wellman, C. (2005). *A Theory of Secession: The Case for Political Self-Determination*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Williams, A. (1999). 'Conflict resolution after the Cold War: the case of Moldova', *Review of International Studies*, 25, 1: 71-86.
- Zuzowski, R. (2006). 'Nationalism and Marxism in Eastern Europe', *Politicon: South African Journal of Political Studies*, 33, 1: 71-80.